Hur tankarna komma och gå.

Intryck från Skansen

Förord till den elektroniska utgåvan

Detta särtryck från första numret av ***Ord och Bild 1892*** är författat av **Gustaf af Geijerstam** (1858-1909) och illustrerat av **David Ljungdahl** (1870-1940). Det har digitaliserats 2013 av Kungliga biblioteket, Stockholm och anpassats för Projekt Runeberg i maj 2015 av Ralph E.

INTRYCK FRÅN SKANSEN

AF

GUSTAF AF GEIJERSTAM.

MED 13 TECKNINGAR AF DAVID LJUNGDAHL.

STOCKHOLM

IVAR HÆGGSTRÖMS BOKTRYCKERI 1893-*Minne från Skansens vårfest*

*Särtryck ur Ord och bild.*Hur tankarna komma och gå.

Jag har gått ett par gånger på doktor Hazelii nya anläggning vid Skansen, jag har gått där vid klaraste oktobersol, när kölden började komma och de gula bladen sakta seglade ned genom den ljusa luften, gått där, när regnet blötte upp gångarna och ljusen från de små hyddorna pittoreskt glänste fram genom mörkret. Alltid har det öfverfallit mig 'en känsla, egendomligare än hvad man brukar erfara, när man besökt vanliga utställningar, och jag vill här söka återgifva något af de intryck, som då hopat sig öfver mig.

Tidningarna ha gifvit utförliga skildringar af den anläggning, doktor Hazelius gjort uppe på Skansen — en af de vackraste punkter Djurgården äger —, och allmänheten har flitigt besökt den härliga platsen. Jag har därför rätt att tro, att den, som läser detta, bör vara förtrolig med det ställe, dit jag förflyttar mig som i en dröm.

Ty som en dröm verkade på mig denna utställning af gammalt svenskt lif, som en stor folklig dikt, omsatt i realiteter, hvilka i sin ordning sätta fantasiens alla makter i rörelse. Och alla, som varit uppfödda på landsbygden eller älskat landtlifvet, skola säkert erfara något dylikt,WvAO 4 Jljw*

ånghvisslor. Vi behöfva lugna våra nerver efter vinterns feberaktiga nöjen eller öfverretade arbete. Det är sant. Men fins det icke också något annat, som ger landtlifvet dess behag?

Jag tror, att hvarje människa, hur civiliserad eller öfverförfinad hon än må vara, innerst gömmer på ett djupare behof af lugn, än hvad den enbart fysiska hvilan kan skänka. Och utan att precis predika Rousseau, är jag därpå säker, att detta behof af lugn står i samband med den innerliga känsla för det primitiva, som hvarje människa gömmer äfven under ett lif, hvilket i det yttre är så vidt skildt därifrån som möjligt. Det är det primitiva, som vi stadsbor söka i sommarens landtlif, det primitiva och dess ro.

Men formerna växla äfven i den enklaste tillvaro, och hos hvarje nation finner man därför, att olika natur och olika folklynne skapat hos landtbefolkningen, där man ju plägar finna detta omtalade primitiva, seder och bruk, föreställningar och behof, lika vidt skilda som de olika nationer, för hvilka de äro ett uttryck. Ja, anblicken af en

stuga eller ett bohag, bibehållet från äldre dagar, ger fantasien ofta en omedelbar bild af en nations intima lif, hvilken är vältaligare än alla skildringar och beskrifningar i världen.

Det är det svenska folkets olika, skiftande sammansättning, som så lifligt berör sinnet, när man gör en promenad genom den anläggning, som doktor Hazelius åstadkommit på Skansen. Låt oss glömma, att vi nu lefva i Sverges centrum, att den civilisation, för hvilken detta är ett uttryck, står på väg att förändra hela det lif, som sökt sig uttryck i blekingstugan lika väl som morahyddan, backstugan eller kolarekojan. Och låt oss gå bland dessa minnen från en förgången tid, alltid med tanken riktad

Vid dammen.

när de göra ett besök på denna plats, hvilken gömmer minnen från den enkla forntid, som ej prunkar bland historiens regeringshandlingar eller festreferat.

Ty hvarför älska vi stadsbor så högt, att en tid på året få vistas på landet? Vi behöfva frisk luft, vi önska att få hvila ut från stadens buller, gatularm, telefonklockor,. spårvagnsringning och-MH/1 ^ jvvw-

på den underliga sanning, att det är våra fäders boningar, som vi besöka.

Och låt oss då först och främst minnas cn sak! De människor, hvilka alstrat dessa bostäder, husgeråd och dräkter med alla dithörande föreställningar och idékretsar, de ha varit helt och hållet oberörda af det mesta, som frambragt den nutida odlingen med dess rastlösa utvecklingsifver och snabba underrättelser från alla världens hörn. —

Jag vet icke, om de flesta människor egentligen tänkt sig, hvilken pessimism som alstras i sinnena endast och allenast genom att man så lätt och så hasigt får veta allt, som händer och sker ute i världen.

Det är det första, jag kommer att tänka på, när jag följer vägen omkring dammarna och står framför den s. k. blekingska Treenighetsstugan. Hoptryckt som en person, hvilken drar ner hufvudet mellan axlarna, står denna underliga byggnad där med sin lågloftsstuga till höger, höganloftsstugan till vänster och

ryggåsstugan i midten. Taket på denna egendomliga byggnad, från hvilken en hög, hvit skorsten skjuter upp, är beväxt med torf, hvari sedum och taklök frodas. Den fyrhjuliga vagnen står vid trappan, alldeles som den blifvit lämnad af husbonden. Utanför de låga fönstren med små, mörka rutor, infattade i blyramar, ligger en liten täppa, där pelar-gonierna blomma omkring de gula bikuporna, som resa sig upp utmed väggen. Man träder in och möter vid första ögonkastet de stora, blankskurade kop-parkittlarna, som en gång varit husmoderns stolthet och familjens rikedom. Kring väggarna hänga bonaderna med naiva bilder af de sju visa jungfrur och bröllopet i Kana. På bordet till vänster står den stora »välkomman», och på ett bord vid stugans andra vägg ligger den gamla bibeln uppslagen med glasögonsfodralet som bokmärke.

Öppnar man dörren, som leder in till ryggåsstugan, kacklar tuppen den besökande till mötes, hönan hoppar skroc-

Interiör af ryggåssiugan från Bleking.wAA/1 ^ JVUv-

Exteriör af ryggåsstugan från Bleking.

kände ned, och midt emot hörnet, där hönsen ha sin pinne i vägg, står en svartnad spisel. Har man sett noga efter i den förra stugans hörnskåp, har man funnit en gammal brännvinsprofvare tilllika med en af flitig läsning sliten bok: det är en s. k. lathund för att underhjälpa pröfvandet af den svenska nektarn. Ty här, i den svartnade spiseln, har brännvinet brännts den tid, när hvarje hushåll brände till husbehof och brännvinet var den svenske bondens tillhörighet, som vinet är fransmannens eller ölet tyskens. Och öppnar man än vidare dörren och går in i det allra heligaste, då kommer man till högan-loftsstugan, där de väggfasta sängarna stå till reds för husets gäster, medan stora kistor stå golfvet rundt, döljande de välhafvande familjemedlemmarnes förråd af kläder och prydnader.

Här råder välståndet, den besuttne, självfägande sydsvenskens välstånd, ett välstånd, som ger en trygg känsla af trefnad. Och bakom byggnaden växer humlegården, där humlen togs till dess att midvintern kom och julölet bryggdes efter gammal hednisk sed.

Jag vet ej, hvarför jag i dessa omgifningar allra först kom att tänka på friheten från all nutida pessimism. Det kom kanske af att det hela gjorde intryck af att vara en värld för sig. De människor, som bott här, kände ej andra brott, intet annat elände, än hvad som fanns närmast utanför deras knutar. Underrättelsen om hvarje självmord, som begås ute i den stora världen, hade ej tärt på deras fantasi och förslappat deras lifsglädje. Nyheten om oerhörda brott hade icke för hvar vecka, som gått, gifvit dem föreställningar om den hemska sanningen, att världen är full af olycka och styggelse. Ej häller hade de mottagit den äggande retelse, som ligger i känslan af att hastigt kunna förflytta sig från den ena änden af jordklotet till den andra. De hade suttit på torfvan och, utan tanke på att lämna den, format och arbetat allt så, som det passade dem och deras lif. Storbonden hade i myndighet slagit under sig hvad han kunde nå, och hans barn hade tagit arf efter honom. Generationer hade arbetat på denna byggnad och samlat på detta bohag, som gör ett så helt, så egendom-—AAT juvw

ligt anpassadt intryck. Fönstren äro små där inne. De släppa icke in mycket ljus. Men det ljus, de gifva, är nog för dessa människors vilkor, som ej behöfva annan bildning än ur den gamla boken, hvilken ligger uppslagen på träbordet med glasögonsfodralet som bokmärke. Och när elden lyser i spiseln, ser jag husmodern lyfta locket af den stora grötformen, och medan tjänare och barn samlas kring den rikliga födan, läser husbonden med myndig stämma bordsbönen, viss att ingen har det som han och att utanför gårdens råmärken intet står att vinna, som icke han kan nå.

söder och till norr, och svenskar bo icke nära hvarandra. De äro spridda öfver ett land, lika långt som halfva Europa, och därför är det lika stor skillnad på dalkarlar och sydsvenskar som på pommeranaren och wienaren. Det käns som en resa till främmande land, när man kommer långt upp emot norden, där fjällen stå hvita af snö, rågen upphör att växa och norrskenet gnistrar i den kalla vinternatten.

Utanför Morastugan stå de båda getterna kedjade. De resa sig på bakbenen och ställa sig smeksamt upp emot den, som bjuder dem bröd. Men när de bli

Morastugan med urmakarverkstaden.

Det är något sublimt i denna känsla af kraftig enfald, och när jag går ut därifrån, ser jag fönstrens små fyrkanter blicka efter mig som stora stumma ögon, hvilka spörja, hvarför allting i världen förändras och glömmes.

Det är blott några steg, och jag står på trappan till Morastugan. Den är liten och trång, som om typen krympt ihop, när man kommer längre mot norden. Dess hela utseende är olika, möbler, husgerådssaker — allt skiljer sig från blekingstypen. Ty det är lång väg från

ensamma, ställa de sig också på bakbenen, fast de då vända hornen mot hvarandra.

Det är inte utan, att de istadiga getterna, hvilka enligt Berlins gamla naturlära äro okynniga djur, som * hoppa öfver stängsel och bita topparna af unga träd», i viss mån erinra om dalkarlarne själfva. Dessa hafva också ben i pannan, och de förstå att vända afvigsidan till. Den enda skillnaden är, att getterna äro vänliga emot besökande. Och det är just inte alltid fallet med dalkarlarne.*Morastugan. Interiör.*M/ui," C J JIAA,".

Stenstugan från Bleking med milstolpe.

De beteckna den styfsinta delen af det svenska lynnet. Medvetna om den tid, som poeterna besjungit och historie-skrifvarne prisat, då männen i Dalom gingo man ur huse för att drifva dansken ur Sverge, bibehålla de sina dräkter och sedvänjor midt i en samtid, som glömt bådadera, sluta sig inom sig själfva och betrakta sig, mera än allmogen i något annat landskap, som en nation för sig.

Men som den lilla stugan ligger där på backen, öfvergjuten af solsken med en bakgrund af höstlig grönska, erinrar jag mig en solig sommarsöndag vid Siljan. Det var i en af Moras grannsocknar, Leksand. Klockorna ringde till högmässan, och mot stranden, som sluttar upp emot kyrkan, kring hvilken stodo höga hängbjörkar, med en rikedom af långa, mjuka, vajande grenar, egendomlig för denna del af Dalarne, rodde tre långa båtar, fullsatta med masar och kullor i sina brokiga, i hvitt och rödt strålande högtidsdräkter. Jag minns, hulde långa båtarna skuro upp mot sanden,

hur skaran gick uppför backen in i kyrkan, hur klockorna tystnade och ltyrkdörrarna stängdes. Sedan tumla de mest burleska syner förbi mitt öga. Denna massa af människor, som fyllde den rymliga landtkyrkan, den kraftiga sången, de runda, blomstrande ansiktena, hettan, värmen och slutligen den allmänna sömnaktigheten under den långa predikan samt lukten af lök hvilken kvinnorna föra med sig för att narra tårar i de godsinta ögonen. Och alla dessa minnen ser jag omgifna af Siljans höga berg, hvilka stå blåa mot den klara luften.

Från Mora drages ögat till en koja, som med ena gafveln står inbyggd i en backe. Dess dörr sluter tätt intill bara marken, som är tilltrampad och utgör stugans golf. Där inne står en säng på

Nöthlden och kolarkojan. [-(Västmanland.-] {+(Västman- land.+}-WiT ^ Q -HAw

fyra stolpar, ett bord med trätallrikar och träskedar, några stolar och en huggkubbe. I taket sitter ett fönster, genom hvilket dagen faller. Det är backstugan, de fattigas allra enklaste hem, den direkta fortsättningen på jordkulan, hvilken ännu finnes kvar på den torftigare landsbygden.

Och jag minns med ens det spöke, som hotar den fattige landtbon, om han är ensam, orkeslös och öfvergifven, detta spöke, som han eller hon fruktar mer än alla de fasor, hvilka prästen berättar om helvetet: att komma på socknen. Och jag ser i minnet bilden af en gammal tjänarinna, som gick ifrån en god plats och arbetade sig fram genom snön till ett torp, som låg två mil in i skogen. Där bodde en enkling med många barn, som lofvat, att han kanske skulle gifta sig med henne, om hon ville vara hos honom en tid på försök. Och hon gick till honom, gick genom 'drifvorna, där ingen häst ville gå fram, fast han var gammal, elak och snål, och fast hon fick det sämre, än hon haft i hela sitt lif — gick, därför att fruktan dref henne, fruktan, att hon en gång,-när hon var orkeslös och ensam, skulle komma på socknen.

Och är det en afton och mörkt ute, då glimmar ej långt från backstugan ett eldsken fram genom mörkret. Går man närmare, finner man en låg koja med ryggås. Där inne är en grof spisel, uppmurad af ohuggna stenar, och utmed' stugans längd sträcka sig två breda ligg-och sittplatser, öfvertäckta med granris, lämnande en smal gång fram til] spiseln, på hvilken flammar en eld af kvistar och ris.

Det är kolarkojan, där bergslagens kolare pläga tillbringa delånga vinterveckorna i skogen, medan de vakta milan, som skall förse smedjorna och masugnarna med träkol. Och ur skymningen hvi-

ska först sakta, sedan klarare tonerna af en gammal melodi, som fyller sinnet med underlig vildmarksmystik.

»Det är så mörkt långt, långt bort i skogen.»

Man ser »furorna, som blicka mörkt» och bergen, som »kasta skuggor så långa». Och man förstår, hur de ensamma vinternätterna, då månen gnistrar öfver den hvita snön, som glimmar mellan de mörka vägarna af granarnas skuggor, skapat hela den underbara värld af sagor om skogsrån, som lockade den ensamme bondgossen och blef till en stubbe, när han betraktade henne närmare, om tomtarne," som smida ondt i bergens gömslen och komma med gåfvor till människors barn, när de vilja dem väl, om jätten, som öppnar bergets vägg för att fånga skön jungfrun, hvilken går allena, när ottesån-gens ljus blänka genom den aflägsna kyrkans fönster — man förstår hela denna sagovärld, och med en stark stämning af skogens ensamhet,

Kolarkoja. (Smaland.)—" 11 —

som man minns, tar man plats på det doftande granriset, hvilket täcker träbänken framför brasan.

Och åter ljuder i fantasien den melodiska sången:

Det är så mörkt långt, långt bort i skogen.

Så mörkt och så stilla. Och barndomsminnena träda fram. Jag minns de glada slädfarterna genom den mörka skogen, när jag satt väl nedbäddad i slädan och mötte kolryssarna, som skakande körde fram med muntra bjällror öfver den hvita snön och ruskade den svartakolstybben ned öfver vägarna. Jag minns de sotiga smederna, som i bara skjortan stodo framför den upphettade härden, där malmen glödgades, minns, hur de kastade massor af kol öfver elden, så att lågan nästan syntes drunkna i svart för att sedan flamma upp med så mycket starkare glöd. Jag

ser dem rulla de stora brinnande malmklumparna fram till smält-hammaren, som tungt lyfter sig och ljudlöst faller ned på den hvitglödande massan, hvilken stänker ett regn af gnistor kring i den stora smedjans

Lapparnes sommarkåta och njulla.

halfdunkel. Med stora nyfikna barnaögon ser jag på allt detta, och jag släpper en stund min fars hand, som håller min, för att söka glittrande slaggbitar, hvilka ligga strödda i det svarta kolet.

Ty hos oss alla väcka dessa landsbygden solika byggnader och scener minnen till lif, hvilka vi glömma om hvardagarna. Och därför blir det helg inom en, när man går omkring i den underliga anläggningen på Skansen, till hvilken modellerna äro hämtade från vårt eget land, som gömmer våra egna minnen. Det blir helg, och det blir hvila.

Men innan vi komma ut, stå vi vid snögränsen. Lapparnes kåtor ligga bredvid hvarandra, sommar och vinterhyddan, den svarta spetsnosiga vallhunden vädrar emot ,/J

den besökande, vänligt, men som om han icke kän- M de sig rätt hemmastadd, och på

Vargnät.

ett kummel, som skall ersätta fjället, hoppa renarna upp och ner, betande den hvita renmossan. Det är fjällmännens värld, nomadfolkets, som lefva i vildmarken mot norr och hvilkas lif är hårdare än backstugusittarens. Deras lif är som sammanväxt med renarnas, dessa underliga djur, hvilka likna förkrympta hjortar eller älgar, som de små tryckta björkarna erinra om de sydligare trädens raka, smidiga växt.

— Hvarför försöker ni inte att bosätta er, bygga er hus och lämna nomad-lifvet? frågade en fru en rik lappgumma.

— Hvem skulle då följa renarna i fjällen? svarade lappkvinnan.

Svaret är vackert nog. Men det är icke sant. Renen kan lefva utan lappen, men lappen kan icke vara renen förutan, ej häller det lefnadssätt, som är fjällets kringströfvande, fria lif.

Och med detta minne lämnar man Skansen, med minnet af vildmarkens ljusa sommarnätter, där göken gal och lommen speglar sig i den klara fjällsjön, där bäckarna med hvitt skum strömma utför bergsluttningarna, och där den eviga snön rodnar i glans af den gömda solen.

Man går sakta utför den branta backen. Nedanför utbreder sig Stockholm, badande i höstsolens färgrika ljus med telefontornet, som dominerar, eller sänkt i dimmigt mörker, ur hvilket de tusentals lågorna lysa med sin bländande, civiliserade glans.